

Kohtuasi C-646/20

Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

1. detsember 2020

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

28. oktoober 2020

Määruskaebuse esitaja:

Senatsverwaltung für Inneres und Sport (Berliini Senati siseasjade ja spordivalitsus), Standesamtsaufsicht (omavalitsuse juht, kes teostab järelevalvet perekonnaseisuasjade üle)

Vastustaja määruskaebemenetluses:

TB

Põhikohtuasja ese

Määrus nr 2201/2003 (Brüsseli IIA määrus) – Mõiste „kohtuotsus“ – Eraviisiline abielulahutus – Tunnustamine teises liikmesriigis

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

Liidu õiguse tõlgendamine, ELTL artikkel 267

Eelotsuse küsimused

1. Kas abielu lõpetamine Itaalia 12. septembri 2014. aasta dekreetseaduse (Decreto Legge) nr 132 (DL nr 132/2014) artikli 12 alusel on abielulahutus Brüsseli IIA määruse tähenduses?

2. Juhul kui vastus esimesele küsimusele on eitav: Kas abielu lõpetamist Itaalia 12. septembri 2014. aasta dekreetseaduse (Decreto Legge) nr 132 (DL nr 132/2014) artikli 12 alusel tuleb käsitleda Brüsseli IIa määruse artikli 46 kohaselt, mis käsitleb ametlikult koostatud või autentseid dokumente ja kokkuleppeid?

Viidatud liidu õigusnormid

Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrus (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000 (ELT 2003, L 338, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 243; edaspidi „Brüsseli IIa määrus“), eelkõige artikli 1 lõike 1 punkt a, artikli 2 punkt 4, artikli 21 lõige 1 ja artikkel 46

Viidatud riigisiseseid õigusnormid

Perekonnaseisuseadus (Personenstandsgesetz, edaspidi „PStG“), eelkõige § 16 lõike 1 esimese lause punkt 3

Seadus, mis käsitleb menetlust perekonnaasjades ja hagita menetlust (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, edaspidi „FamFG“), eelkõige § 97 lõike 1 teine lause ja § 107 lõike 1 esimene lause

Itaalia 12. septembri 2014. aasta dekreetseadus (Decreto Legge) nr 132, mis on asendatud 10. novembri 2014. aasta seadusega nr 162, eelkõige artikkel 12

Kohtuasja asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 TB on Saksamaa ja Itaalia kodanik, tema abikaasa (mees) on ainult Itaalia kodanik. Nad sõlmisid 20. septembril 2013 Berliinis (Saksamaa) abielu, mille kohta tehti kanne abieluregistrisse.
- 2 Nad pöördusid 30. märtsil 2017 Parma (Itaalia) perekonnaseisuasutusse (*ufficio di stato civile*) ja avaldasid, et neil ei ole alaealisi lapsi ega hooldust vajavaid, sügava puudega või ülalpeetavaid täiskasvanud lapsi, et nad ei sõlmi omavahel vara üleandmise kokkuleppeid ning nad soovivad abielu kokkuleppel lõpetada. Sama avaldust kinnitasid nad perekonnaseisuasutuses isiklikult 11. mail 2017. Nad pöördusid 15. veebruaril 2018 uuesti sama asutuse poole, viitasid 30. märtsil 2017 tehtud avaldustele ja avaldasid, et soovivad abielu lahutada, mille kohta ei ole algatatud ühtegi menetlust. Pärast nende avalduste kinnitamist Parma perekonnaseisuasutuses 26. aprillil 2018 andis perekonnaseisuasutus 2. juulil 2018 TB-le välja Brüsseli IIa määruse artiklis 39 nimetatud tõendi, milles kinnitati, et abielu on alates 15. veebruarist 2018 lahutatud.

- 3 TB esitas asjaomasele Berliini perekonnaseisuasutusele taotluse teha selle abielulahutuse kohta kanne Saksa abieluregistrisse. Perekonnaseisuasutus kahtleb siiski, kas kande tegemine seab tingimuseks tunnustamise FamFG § 107 alusel, mistõttu ta saatis asja lahendamiseks esimese astme kohtule (Amtsgericht). Esimese astme kohus andis 1. juuli 2019. aasta määrusega perekonnaseisuasutusele juhise, mille kohaselt saab 15. veebruari 2018. aasta kohtuvälise eraviisilise abielulahutuse kohta teha abieluregistri kande alles pärast seda, kui pädev asutus on seda FamFG § 107 lõike 1 esimese lause kohaselt tunnustanud.
- 4 TB määruskaebus esimese astme kohtu 1. juuli 2019. aasta määruse peale rahuldati. Liidumaa kõrgeim üldkohus (Kammergericht) muutis esimese astme kohtu määrust ja andis perekonnaseisuasutusele juhise mitte seada abieluregistri kande tegemise tingimuseks, et pädev asutus oleks Itaalias toimunud abielulahutust eelnevalt tunnustanud.
- 5 Selle määruse peale esitas pädev asutus (Berliini Senati siseasjade ja spordivalitsus, kes teostab järelevalvet perekonnaseisuasutuste üle) määruskaebuse Bundesgerichtshofile (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus), milles ta palub jätta jõusse esimese astme kohtu määrus.

Eelotsusetaotluse põhjenduste lühikokkuvõte

- 6 Menetluse ese on küsimus, kas Itaalias perekonnaseisuatmetnikule abikaasade ühist taht väljendanud avalduste esitamisega toimunud eraviisilise abielulahutuse kohta saab ilma täiendava tunnustamise menetluseta teha kanne Saksa abieluregistrisse.
- 7 Saksa õiguse järgi tuleb abieluregistrilt kannetega järgnevate dokumentide kohta ja märkustega täiendada ja parandada, mh juhul, kui abielu lahutatakse (PStG § 16 lõike 1 esimese lause punkt 3). Selle alus võib olla ka välisriigis tehtud jõustunud kohtuotsus. Kohtuotsust, millega välisriigis abielu lahutatakse, tunnustatakse ainult siis, kui pädev asutus on tuvastanud, et tunnustamise tingimused on täidetud (FamFG § 107).
- 8 Tunnustamismenetlus ei ole siiski vajalik, kui on tehtud kohtuotsus Brüsseli IIa määruse artikli 21 lõike 1 tähenduses (FamFG § 97 lõike 1 teine lause). Sel juhul tunnustatakse seda Saksamaal ilma ühegi erimenetluse järgimist nõudmata. Abieluregistrisse kande tegemiseks on sel juhul piisav Brüsseli IIa määruse artiklis 39 nimetatud tõendi esitamine.
- 9 Itaalias valitseb eelotsusetaotluse esitanud kohtu selgituste kohaselt järgmine õiguslik olukord. Itaalia 12. septembri 2014. aasta dekreetseaduse (Decreto Legge) nr 132 (edaspidi „dekreetseadus nr 132/2014“), mis on asendatud 10. novembri 2014. aasta seadusega nr 162, kohaselt ei pea abikaasad abielu lahutamiseks pöörduma enam kohtusse, vaid võivad lahutada abielu kokkuleppel.

- 10 Abikaasad võivad teatavatel seaduses täpsemalt nimetatud tingimustel oma advokaatide juuresolekul leppida kokku abielu lahutamises (dekreetseaduse nr 132/2014 artikkel 6) või nad võivad – nagu käesoleval juhul – sõlmida 12. detsembril 2014 jõustunud dekreetseaduse nr 132/2014 artikli 12 lõike 1 alusel kokkuleppe abielu lahutamise kohta territoriaalselt pädeva kohaliku omavalitsuse üksuse juhi kui kõrgeima perekonnaseisumetniku juures – ka ilma advokaatide osaluseta –, kui neil ei ole (nagu sätestab dekreetseaduse nr 132/2014 artikli 12 lõige 2) alaealisi lapsi ega teovõimetuid, sügava puudega või ülalpeetavaid täiskasvanud lapsi. Perekonnaseisumetnik võtab vastu abikaasade isiklikud avaldused, mis ei või sisaldada vara üleandmise kokkuleppeid, ja teeb abikaasadele ettepaneku mitte varem kui 30 päeva möödumisel alates avalduste esitamisest pöörduda uuesti perekonnaseisumetniku poole, et oma kokkulepet kinnitada (dekreetseaduse nr 132/2014 artikli 12 lõige 3). Avalduste tegemise ja kinnitamise vahelisel ajal võib perekonnaseisumetnik kontrollida abikaasade avalduste tõelevastavust (nt seda, et neil ei ole hooldust vajavaid lapsi) ning abikaasadel on võimalus oma otsust kaaluda ja soovi korral seda muuta. Kui nad oma kokkulepet kinnitavad, asendab see kohtuotsust.
- 11 Küsitav on, kas Itaalia õiguses ette nähtud eraviisiline abielulahutus, mis toimub perekonnaseisumetnikule abikaasade ühist taht väljendavate avalduste esitamisega, kuulub Brüsseli IIa määruse kohaldamisalasse. Juhul kui vastus sellele küsimusele on eitav, on määruskaebus, mille esitas omavalitsuse juht, kes teostab järelevalvet perekonnaseisuasjade üle, põhjendatud ja Itaalias toimunud abielulahutuse kohta saaks teha kande Saksa abieluregistrisse alles pärast seda, kui pädev asutus on seda tunnustanud.
- 12 Kõnealusele küsimusele vastatakse õiguskirjanduses erinevalt, aga eelotsusetaotluse esitanud kohus kaldub vastama küsimusele eitavalt, sest puudub kohtu õigustloov otsus. Vastus küsimusele oleneb sellest, kuidas tõlgendada Brüsseli IIa määruuses kasutatud mõistet „kohtuotsus“.
- 13 Brüsseli IIa määruse artikli 2 punkti 4 kohaselt tähendab „kohtuotsus“ selle määruse tähenduses lahutust, lahuse või abielu kehtetuks tunnistamist, samuti vanemlikku vastutust käsitlevat kohtuotsust, mille teeb liikmesriigi kohus, olenemata sellest, kuidas kohtuotsust võidakse nimetada, sealhulgas dekreediks, korralduseks või otsuseks. Mõiste „kohus“ hõlmab Brüsseli IIa määruse artikli 2 punkti 1 järgi kõiki liikmesriikide asutusi, mis on pädevad selle määruse reguleerimisalasse kuuluvates küsimustes. Sellest saab tõepoolest järeldada, et kohtuotsuse tegemiseks on vajalik avalik-õigusliku asutuse sekkumine. Samal ajal ei saa teha kindlaid järeldusi selle kohta, millist liiki peab kõnealune sekkumine olema. Sõnastus „kohtuotsus, mille teeb“ viitab siiski sellele, et avalik-õiguslik asutus peaks tegema abielulahutuse kohta õigustloova otsuse, mitte pelgalt registreerimistoimingut.
- 14 Euroopa Kohus on seni üksnes kaudselt käsitlenud küsimust, kas eraviisilised abielulahutused kuuluvad Brüsseli IIa määruse kohaldamisalasse (vt 20. detsembri 2017. aasta kohtuotsus Sahyouni, C-372/16, EU:C:2017:988).

- 15 Selle menetluse ese oli küsimus, kas ühe abikaasa ühepoolse tahteavalduse alusel Süüria religioosses kohtus toimunud abielulahutus kuulub nõukogu 20. detsembri 2010. aasta määruse (EL) nr 1259/2010 tõhustatud koostöö rakendamise kohta abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas (ELT 2010, L 343, lk 10; edaspidi „Rooma III määrus“) esemelisse kohaldamisalasse. Euroopa Kohus leidis, et eraviisiline abielulahutus ei ole „abielulahutus“ Rooma III määruse artikli 1 lõike 1 tähenduses. On tõsi, et eraviisilised abielulahutused ei ole selle määruse kohaldamisalast sõnaselgelt välja jäetud. Rooma III määruses sisalduvad viited „kohtu“ sekkumisele ja „menetluse“ olemasolule annavad siiski tunnistust sellest, et määrusega on hõlmatud üksnes need abielulahutused, mis kinnitatakse kas riiklikus kohtus või avalik-õiguslikus asutuses või viimase kontrolli all (20. detsembri 2017. aasta kohtuotsus Sahyouni, C-372/16, EU:C:2017:988, punkt 39). Rooma III määruse ja Brüsseli Ia määruse esemelised kohaldamisalad peaksid olema üksteisega kooskõlas, mistõttu peaks mõlemas määruses esitatud mõiste „abielulahutus“ määratlus ühtima.
- 16 Rooma III määruse eesmärk on kehtestada selles osalevate liikmesriikide vahel tõhustatud koostöö abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas (20. detsembri 2017. aasta kohtuotsus Sahyouni, C-372/16, EU:C:2017:988, punkt 44). Selle määruse vastuvõtmise ajal võisid tõhustatud koostöös osalevate liikmesriikide õiguskordades õiguslikult siduvaid otsuseid asjaomases valdkonnas vastu võtta ainult avalikku võimu teostavad asutused. Seega tuleb asuda seisukohale, et liidu seadusandja pidas silmas üksnes olukordi, kus abielu on lahutatud riiklikus kohtus või avalik-õiguslikus asutuses või viimase kontrolli all (20. detsembri 2017. aasta kohtuotsus Sahyouni, C-372/16, EU:C:2017:988, punkt 45). Kuigi on tõsi, et paljud liikmesriigid on Rooma III määruse vastuvõtmisest alates kehtestanud oma õiguskordades võimaluse lahutada abielu ilma riigiasutuse sekkumiseta, nõuaks eraviisiliste abielulahutuste selle määruse kohaldamisalasse lisamine muudatuste tegemist, mis kuulub üksnes liidu seadusandja pädevusse. Seega, lähtudes Brüsseli Ia määruses sisalduva mõiste „abielulahutus“ määratlusest, tuleneb Rooma III määrusega taotletavatest eesmärkidest, et see hõlmab üksnes abielulahutusi, mis on kinnitatud kas riiklikus kohtus või avalik-õiguslikus asutuses või viimase kontrolli all (20. detsembri 2017. aasta kohtuotsus Sahyouni, C-372/16, EU:C:2017:988, punkt 48).
- 17 Kuigi Euroopa Kohus on sellega tõlgendanud Rooma III määruses sisalduvat „abielulahutuse“ mõistet, saab „lahutust [...] käsitlevast kohtuotsusest“ Brüsseli Ia määruse artikli 2 punkti 4 tähenduses lähtuda üksnes juhul, kui abielulahutus on kinnitatud kas riiklikus kohtus või avalik-õiguslikus asutuses või viimase kontrolli all. Eespool viidatud kohtuotsusest ei nähtu siiski, kui intensiivne ja millise õigusliku kvaliteediga peab kõnealune kontroll olema.
- 18 Üksnes avalik-õigusliku asutuse õigustloova otsuse tegemine tagab „nõrgema“ abikaasa kaitse abielulahutuse kahjulike tagajärgede eest, sest ainult sel juhul saab kohus või asutus takistada abielulahutuse toimumist sellega, et keeldub riiklikku otsust väljendava dokumendi koostamisest. Brüsseli Ia määruse kohaldamisala puhul ei saa see eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul olla teisiti, sest

Brüsseli IIA määruse artikli 21 lõige 1 lähtub kaalutlusest, et liikmesriigis tehtud kohtuotsusest abielulahutuse kohta tuleb just oodata kirjeldatud kaitse tagamist (vt ka Brüsseli IIA määruse põhjendus 21).

- 19 Need kaalutlused räägivad igal juhul selle poolt, et käsitada Itaalia perekonnaseisuasutuses dekreetseaduse nr 132/2014 artikli 12 kohaselt toimunud abielulahutust eraviisilise abielulahutusena, mida Brüsseli IIA määrus ei hõlma, sest on ilmselge, et Itaalia perekonnaseisumetnikul puudub neile kriteeriumidele vastav kontrollipädevus.
- 20 Selle hinnangu poolt räägib ka asjaolu, et liidu seadusandjal ei olnud Brüsseli IIA määruse vastuvõtmise ajal põhjust hõlmata olukordi, kus on võimalik lahutada abielu vastastikusel kokkuleppel, nagu see on ette nähtud Itaalia õiguses, sest liikmesriikide õiguses ei olnud seda sel ajal ette nähtud. Seetõttu ei saa lähtuda eeldusest, et alles kaua aega pärast Brüsseli IIA määruse vastuvõtmist loodud võimalus lahutada abielu ilma riiklikku otsust väljendava dokumendita oleks hõlmatud Brüsseli IIA määruse artikli 21 lõikega 1, mis järgib seadusandja eesmärki tunnustada kohtuotsust ilma ühegi erimenetluse järgimist nõudmata.
- 21 Lisaks on liidu seadusandja vahepeal kehtestanud nõukogu 25. juuni 2019. aasta määrusega (EL) 2019/1111, mis käsitleb kohtualluvust, abieluasjade ja vanemliku vastutusega seotud kohtuasjades tehtud lahendite tunnustamist ja täitmist ning rahvusvahelisi lapserööve (ELT 2019, L 178, lk 1; edaspidi „Brüsseli IIB määrus“) sarnaseid olukordi käsitlevad selged reeglid alates 1. augustist 2022. Brüsseli IIB määruse artikli 65 lõike 1 kohaselt tunnustatakse muu hulgas lahutust käsitlevaid ametlikke dokumente ja kokkuleppeid, millel on päritoluliikmesriigis siduv õiguslik mõju, teistes liikmesriikides ühegi erimenetluse järgimist nõudmata.
- 22 Nagu tuleneb Brüsseli IIB määruse põhjendusest 14, peab liidu seadusandja „lahendi“ tingimuseks seda, et kohus või asjaomane asutus on kiitnud selle heaks pärast asja sisulist arutamist. Määruse uuesti sõnastamisega soovib liidu seadusandja nüüd hõlmata ka neid toiminguid, milles asjaomased asutused osalevad muul viisil, näiteks üksnes registreerimistoimingu tegemisega. See lubab järeldada, et Brüsseli IIA määrus ei hõlma ka liidu seadusandja hinnangul selliseid toiminguid, mistõttu ei saa seda kohaldada ka abielu lahutamisele Itaalia perekonnaseisuasutuses.
- 23 Teise küsimuse kohta leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et dekreetseaduse nr 132/2014 artikli 12 alusel toimunud abielulahutust ei saa tunnustada ka Brüsseli IIA määruse artikli 46 alusel. Selles sättes ei ole – erinevalt Brüsseli IIB määruse artikli 65 lõikest 1 – nimetatud [abielu]lahutust, vaid ainsana on nimetatud täidetavaid ametlikult koostatud või autentseid dokumente ning kokkuleppeid. See ei saa siiski hõlmata abielulahutusi, sest nende kohta puuduvad täidetavad dokumendid ja kokkulepped.

- 24 Kokkuvõtvalt ei nähtu õige tõlgendus ühetähenduslikult Brüsseli IIa määrusest ega Euroopa Kohtu senisest praktikast, mistõttu tuleb esitada Euroopa Kohtule mõlemad küsimused.

TÖÖDOKUMENT